

Syntheserapport uitzicht/vormgeving kasteel Grevenbroek

Interpretatie van de geschreven bronnen (basis voor aanvullend archeologische onderzoek)

Opmerking:

In de jaren 1954-1958 (?) zou men op het terrein van het kasteel Grevenbroek grondwerken hebben uitgevoerd. Alvast was E.H. A. Claassen daarbij aanwezig. Hij maakt er alvast melding van in zijn publicatie over de Tomp (1968)

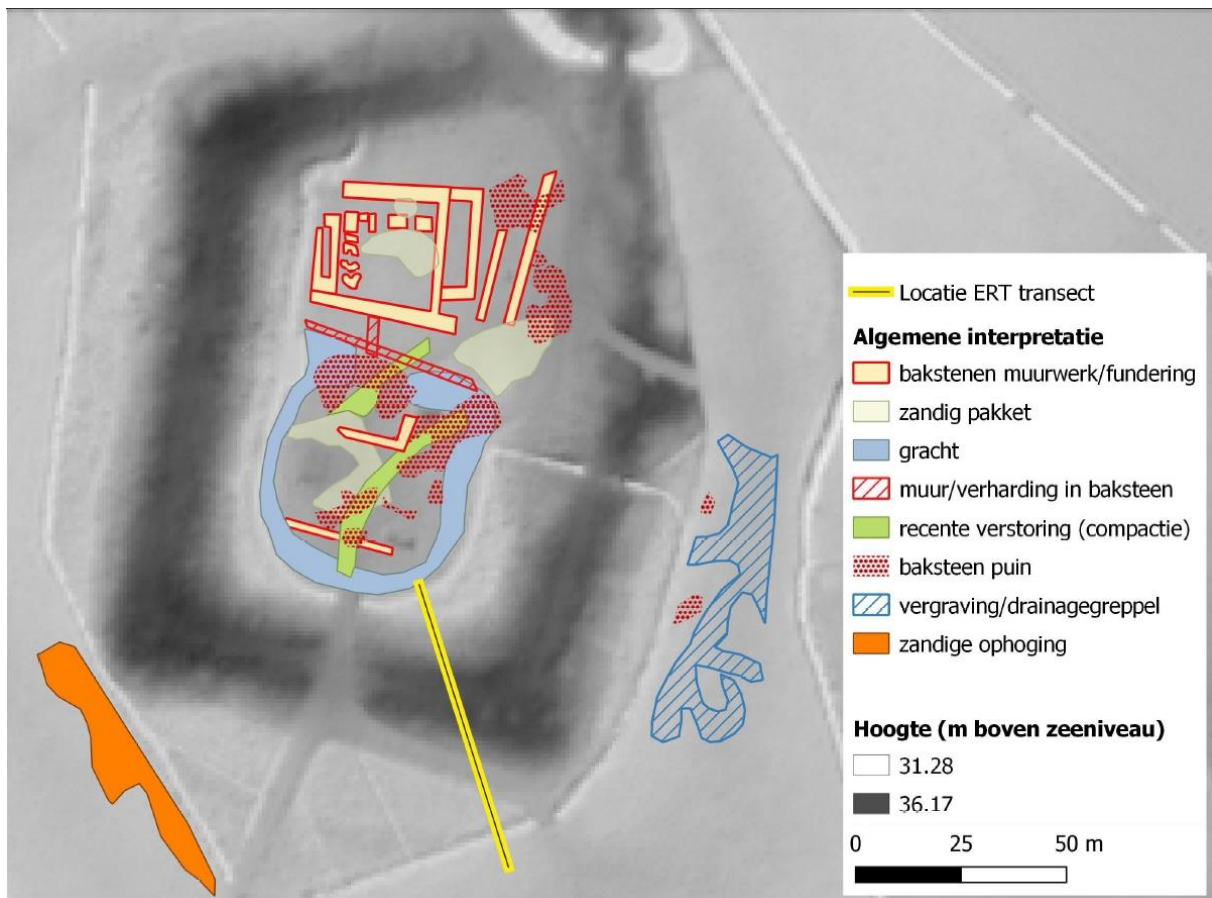
Doch de mogelijke opgravingen zijn niet of nauwelijks gedocumenteerd.

Er is een plattegrond in het archief van Claassen bewaard, maar dat stemt niet overeen met de documentaire gegevens uit de 16de-17de eeuw.

Uit navraag bij het museum Grevenbroek blijkt er verder geen documentatie te zijn.

Een mogelijke nieuwe bron zou het archief van wijlen Frans Stammen kunnen zijn. Daar wordt door het museum contacten gelegd met de familie om meer info te bekomen.

Uit alle verscheidene bronnen, gaande van de 13de tot het begin van de 18de eeuw en met behulp van het geofysisch onderzoek door de RUGent in 2019 formuleren wij volgend inzicht in de opbouw van de kasteelsite Grevenbroek

1. Het lijkt erop dat het huys van Boxtel (einde 13de eeuw-begin 14de eeuw? bestond uit één omwald vermoedelijk vierkanten burcht, zonder neerhof. Uit het geofysisch onderzoek 2019 blijkt dat alleen dit huys volledig door een watergracht is omgeven en niet het vermoedelijk in de 15de eeuw toegevoegde neerhof/voorhof.
Claassen tekent in zijn grondplan van de burchtsite een volledige gracht rond het hooghuis en het neerhof en uiteraard zijn hooghuis en neerhof ook nog met dezelfde gracht gescheiden.
Dit huys van Boxtel bevindt zich op het zuidelijke deel van het huidige kasteelcomplex, dus aan de zijde van het dorp Achel
2. Mogelijk werd dit huys onder Jan van Hamal vergroot en nog versterkt, maar hierover zijn geen concrete aanduidingen. In de akte van inbeslagname uit 1367 wordt wel gesproken van het kasteel en van muurwerk met grachten en versterkingen. De burcht moet toen al indrukwekkend geweest zijn. Van Hamal gebruikte (de omgeving van) de burcht alvast als militaire uitvalsbasis in de Loonse successieoorlog (1365).
3. In 1401 werd de burcht van Grevenbroek belegerd, alsook de burcht of versterking van Hamont. Uit latere documenten blijkt dat de burcht van Grevenbroek werd afgebrand en niet meer hersteld. Dat betekent dat het complex binnen de omwalde gracht verlaten werd. Misschien bleef het noordelijke gedeelte van dit huys van Boxtel aan de brug nog wel in gebruik. In 1608 was alvast nog een deel van dit noordelijke gebouw overeind.
4. Vermoedelijk werd ten laatste in de periode ca 1420 door Robrecht van Grevenbroek het neerhof aangelegd of herschikt.
Ook is het mogelijk dat toen de hoge *rempart* en tweede gracht met belangrijk palissade werk is heraangelegd of uitgebreid, waardoor het neerhof ook volledig beschermd werd, zonder dat dit neerhof een eigen gracht kreeg. Archeologisch onderzoek moet deze hypothese eventueel onderzoeken.
5. Uit de 16de eeuwse en vroeg-17de eeuwse bronnen zijn de bouwonderdelen van de site bondig beschreven. Deze bevinden zich allemaal in zeer slechte staat. Bovendien maken deze documenten duidelijk dat alle bouwwerken in slechte materialen zijn opgericht, zowel steen, hout als ijzerwerk.
6. Concreet was er op de oude site van het huys van Boxtel, het hooghuys, in 1608 nog één muurfragment ten zuiden en nog een belangrijk onderdeel ten noorden, vlakbij de brug,,,,, zichtbaar. Daar bevond zich in één helft nog een grote kelder, met daarboven een keuken en kamer en op het eerste verdiep twee ruimten, met zelfs nog een zolder. De brug was niet meer toegankelijk.
Het neerhof was in het oostelijke deel nog bewoonbaar met een woonruimte en keuken en op het eerste verdiep een aantal kamers, geflankeerd door een volledige toren (Merkwaardig is dat alle documenten uit de 16de en 17de eeuw slechts het bestaan van één toren melden. Bijgevolg betreft het de oostelijke toren van het neerhof). Ten westen lagen een brouwerij en stallingen, maar was de toestand zeer slecht.
Ten zuiden, vóór de brug naar het oude slot van Boxtel was er een houten galerij, eveneens in slechte staat en zonder functie. Hetzelfde probleem deed zich voor bij de noordelijke gebouwen, die op instorten stonden.
Tenslotte kan gesteld worden dat het kasteel van Grevenbroek maximaal uit twee bouwlagen bestond: een gelijkvloers en een eerste verdieping, maar ook op sommige plaatsen nog met een kelder en/of zolderruimte voorzien was.

7. Ten noorden van het tweevoudig inwendig kasteelcomplex, dus buiten de *remparts*, stond bij een ophaalbrug een portierswoning (ten westen) en enkele stallingen (ten oosten)
8. Het rapport van 1608 vermeldt ook nog een cijnsboerderij, vlakbij, ten oosten van de burchtsite gelegen, bestaande uit een keuken en een kamer geflankeerd door stallingen en alles wel in goede staat

9. Vier bruggen?

In het verslag van werkzaamheden aan de site van Grevenbroek in 1692 is er sprake van vier bruggen. Onduidelijk is waar en met welke functie zij waren opgericht. Er is sprake van een ophaalbrug aan de ingang van de *remparts*, een brug aan de sluis bij de rivier, een ophaalbrug die toegang geeft tot het kasteel en tenslotte de brug die toegang verleent aan het 'tweede' kasteel.

Het plan van de site Grevenbroek door Claassen uitgegeven (1968), waarbij er drie grote ingangen, met acht bruggen getekend zijn via de buitenste omwalling ten noorden, ten zuiden en ten oosten is historisch onjuist.

Er was maar één toegang vanuit het noorden, waarbij men door drie verschillende bruggen en annex poorten moest passeren om uiteindelijk in het oude huys van Boxtel, het hooghuys aan te komen.

De toegangen tot de kasteelsite, ten zuiden en ten oosten, zijn pas in de loop van de late 18de eeuw of nog later aangebracht.

10. Eén kasteeltoren?

Robertus van Lent, voormalige archivaris van de Achelse Kluis had ca 1920-1930 nog inzage in het kasteelarchief van Cornet de Peissant, waarin tientallen originele archiefstukken betreffende het domein Grevenbroek bewaard werden, maar vandaag verloren.

Een aantal van die akten heeft hij in zijn historische studies verwerkt, studies die enkel in manuscriptvorm bewaard zijn.

Eén archiefstuk met als titel *Enquête sur la Garde du Château* bevat een belangwekkend detail.

De inwoners van Grevenbroek waren zeker vanaf de vroege 16de eeuw verplicht om hand- en spandiensten te leveren op het kasteel van Grevenbroek. Zo ook moesten inwoners in bepaalde perioden, ongetwijfeld bij oorlogsgeweld, wacht houden op het kasteel.

In het bewuste archiefstuk getuigen twee personen over deze wachtdienst en de plaats waar dat moest gebeuren.

Wij lezen het citaat door R. Van Lent overgeschreven uit het oorspronkelijke document: (1590) Mathijs Wouters woonende tot Achel...tuyjght dese deponent dat hij in den tijde van Heeren Cornelis van Sevenbergen heeren des Landts van Grevenbroek, als Jacob van Cortessem op t huys van Grevenbroek castelleijn was geleden ontrent bij de seventich jaeren, gewaect heeft alleen op ten thooren des huijs van Grevenbroek des snachs maer des daechs niet ende worde alsoo alomme op ten thooren des nachs gewaect bij eenen alleene ende dat men den waeker alsdoen twee kannen biers gaf en als t cout was vuer op ten thooren

Conclusie: in de periode rond 1550 was er slechts één functionele toren op de kasteelsite van Grevenbroek en als we rekening houden met het visitatieverslag van 1608 bevond die zich aan de oostzijde op het neerhof.

Het hoeft niet te verwonderen dat op het hooghuis (huis van Boxtel) de eventuele toren(s) die vóór 1401 bestond(en) midden 16de eeuw volledig verdwenen waren.

Besluit

Historisch-Archeologische duiding

Het kasteel Grevenbroek is één van de zeldzame middeleeuwse burchtsites in het noorden van de provincie Limburg. Alleen in Stokkem aan de Maas, aan de oostgrens van de middeleeuwse staat Loon/Luik, bevond zich een (nog grotere) burchtsite.

Het kasteel Grevenbroek heeft zeker een (13de ?)14de eeuwse oorsprong als 'huis' (stenen huis of kasteel) van de voorgd-eigenaar, de heer van Boxtel.

In 1401 werd dit huis, na een conflict met de prinsbisschop van Luik, platgebrand en onbewoonbaar. De nieuwe bewoners van de site hebben in de eerste decennia van de 15de eeuw ten noorden een nieuw woongedeelte bijgebouwd of verbouwd, het zogenaamde neerhof.

Het is niet duidelijk wanneer de zeer grote verdedigingswerken, zijnde een dubbele wal met gracht, versterkt met palissadewerk, aangelegd is.

In de loop van de 15de en 16de eeuw werd de site bewoond door diverse edellieden. Tot 1495 woonden er telgen van de familie van Grevenbroek. In de eerste helft van de 16de eeuw verbleven er, wellicht bij gelegenheid, twee generaties van Sevenbergen, waarvan de laatste ook prinsbisschop van Luik werd. Een zeer markante figuur was de laatste heer van Grevenbroek, Godfried Van Bocholtz.

In 1586 werd Grevenbroek door de prinsbisschoppelijke overheid van Luik gekocht. Een tijdlang woonden op Grevenbroek (het neerhof!) drossaards of rentmeesters.

Maar toen verkeerde de site in slechte staat, werd ze niet meer onderhouden en werd de bouwfysische toestand steeds slechter.

In 1702 tenslotte werd de burchtsite volledig verwoest door Engelse troepen in het kader van de Spaanse successieoorlog. De legerleiding wilde vermijden dat Grevenbroek nog ooit als militaire uitvalsbasis zou dienen.

Het is dus duidelijk dat tot 1702 de burchtsite, ondanks de verwaarlozing, een beduidende militaire betekenis behield.

Ook diende ze in tijden van onrust als vluchthaven voor de plaatselijke bevolking, wat verklaart dat er in Hamont en Achel in de late 16de en 17 de eeuw geen schansen werden opgericht.

Naast deze burcht was er in het handelscentrum van Hamont, dat ook tot het domein Grevenbroek behoorde, een sterke vierkanten burcht (40 x 40m), die in de 2de helft van de 14de eeuw is opgetrokken. Deze burcht werd eveneens in 1401 verwoest, maar wellicht heropgebouwd.

Auteur: Luk Van de Sijpe
Hamont-Achel